

ASPECTES DE L'ENTORN QUOTIDIÀ DELS PREVERES BARCELONINS (1597-1604)

Xavier Lencina i Pérez

El baix clergat, relacionat estretament amb les classes populars, tant pel seu nivell econòmic com per la seva ascendència sobre aquest sector social —fet que es palesa amb claredat, per exemple, en el paper que va jugar en la guerra dels Segadors¹—, se'ns presenta sovint sota la imatge, en l'àmbit rural, d'un col·lectiu pobre i d'escassa cultura. Per tal d'obtenir el retrat dels interessos i formes de vida dels preveres, en el context urbà de Barcelona en el pas del segle XVI al XVII, hem analitzat sis inventaris *post mortem* pertanyents al període 1597-1604². Aquests documents, amb la descripció de l'habitable del finat i de tots els béns materials que contenia, com també una relació de les seves propietats immobles, ens forneixen una informació molt valuosa per tal d'establir el seu entorn quotidià.

Segons el cens de 1553, els eclesiàstics representaven el 6 per 100 de la població catalana, en un nombre situat al voltant de les 20.000 persones³. A la ciutat de Barcelona, i segons dades del fogatge de 1516, el nombre de preveres i canonges caps de foc era de 298, la qual cosa representava un 4,7 per 100 del total de focs de la ciutat⁴. La localització espacial d'aquests focs es devia situar en la zona que s'estén des de la plaça de Santa Anna fins al mar, i especialment als voltants de la catedral. Aquesta zona de la ciutat la devien compartir preferentment amb nobles, cavallers, ciutadans honorats, donzells i mercaders.

En concret, els preveres estudiats habitaven als carrers de la Portaferriassa, d'en Palet, d'en Cremat, Mitjà de la Blanqueria, Sant Domènec i d'en Jordi Ras. Encara que sovint se'ns ha ofert una imatge homogènia d'aquest grup social, les diferències entre els seus components, segons la mostra estudiada, són notables. Dins les limitacions d'aquest treball, d'enfocament obligadament

1. J. H. ELLIOTT, en la clàssica obra *La revolta catalana*, exposa l'important paper desenvolupat pel baix clergat en el conflicte, donada la seva influència sobre les classes més populars i caracteritzant el clergue rural com un personatge pobre i de baix nivell cultural.

2. La mostra estudiada en aquest treball s'integra dins la meua tesi doctoral, en fase de realització. "Nivells de riquesa i cultura material a la Barcelona del segle XVII".

3. JOAN REGLÀ, *Els virreis de Catalunya*, Barcelona 1991, 10.

4. ALBERT GARCIA I ESPUICHE, MANUEL GUÀRDIA I BASSOLS, *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona 1986, 28 i 113.

general, intentarem advertir sobre aquests desnivells, de caire marcadament econòmic. Aquesta heterogeneïtat es manifesta clarament en un significatiu indicador: la propietat de l'habitatge; tres dels preveres estudiats eren propietaris del seu estatge. També, com a diferenciació si més no formal, en quatre dels casos s'especifica la seva condició de beneficiats. Respecte de la seva adscripció parroquial, quatre d'ells eren preveres de Santa Maria del Mar, un de la Seu i, en l'altre cas, no s'especifica. Val a dir que la documentació notarial, i en concret els inventaris *post mortem*, presenten una problemàtica derivada de la pròpia funcionalitat del document en l'època, que propicia que, malgrat la gran quantitat d'informació que proporcionen, algunes dades concretes s'obviïn en algun document. Això, afegit a la subjektivitat d'aquesta font, ens obliga a ser especialment prudents a l'hora de ponderar les dades⁵.

	ANY	ADREÇA	NOMBRE D'ESP AIS	PARRÒQUIA
Cas 1	1958	C./ d'en Palet (propietari)	4	Sta. M ^a del Mar
Cas 2	1604	C./ de la Portaferriassa (propietari)	1	—————
Cas 3	1604	C./ d'en Cremat (propietari)	7	Sta. M ^a del Mar (beneficiat)
Cas 4	1603	C./ Mitjà de la Blanqueria	9	Sta. M ^a del Mar (beneficiat)
Cas 5	1599	C./ de St. Domènec (Lloguer)	5	La Seu (beneficiat)
Cas 6	1603	C./ d'en Jordi Ros	5	Sta. M ^a del Mar (beneficiat)

Pel que fa a la estructura d'habitatge en la Barcelona moderna, s'han establert dos models d'estatge ben diferenciats⁶: el model "actiu", amb la cuina situada al pla terrer, sense una delimitació clara entre l'entrada, la botiga, la cuina i el mateix carrer, i el model "noble", amb la planta baixa destinada als

5. Els inventaris *post mortem* que componen aquesta mostra pertanyen al fons de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, localitzats en els següents registres:

Devesa, F. G., Pliego de inventarios sueltos, 1591-1598.

Batlle, A., Liber quartus inventariorum et encantuum, 1598-1604.

Bruniquer, E. G., Inventariorum et encantuum, 1601-1609.

Coll, S., Pliego de inventarios, 1594-1600.

Puigvert, B., Manual de inventarios, 1593-1603.

Puigvert, B., Manual de inventarios, 1601-1623.

6. A. GARCIA I ESPUCHE, M. GUÀRDIA I BASSOLS, *op. cit.*, 53-54.

serveis, i la cuina i els dormitoris situats a la primera planta.

El model d'estatge dels preveres barcelonins estudiats es correspon, en general, al caracteritzat per la cuina situada al primer pis, com a espai independent, juntament amb la sala i els dormitoris, essent la planta baixa ocupada per peces auxiliars. Els habitatges de la mostra seleccionada presenten un arc que oscil·la entre els quatre i els nou espais. Així, l'arquetipus es definiria per una casa amb dos dormitoris, el propi del prevere i un altre destinat a la majordona o a altres serveis (o bé a parents)⁷, la sala, que en els casos 1 i 4 comparteix l'espai amb la cuina, i les cambres de servei, com són estudis, presents en els casos 2 i 4, cellers i rebosts, pastadors i, en una de les cases, la del cas 4, porxo. En els habitatges amb menys espais, una sola cambra pot compartir diverses funcions; generalment, l'entrada o la botiga serveixen de celler, pastador i llenyer.

Hi ha un cas, el 2, que es desvia del tipus definit; encara que l'individu és propietari de l'habitatge, hi ocupava un sol espai, definit com a estudi, concentrant-se en aquesta única estança les seves pertinences; el llit, el vestuari i la resta d'objectes personals, destacant la biblioteca. En l'encapçalament formulari de l'inventari s'assenyala que el prevere és el propietari de la casa de la Portaferrixa, encara que "se tenen per certs senyors a cert i anual cens pagador en cert termini".

El mobiliari que guarneix els habitatges és força auster. La sala acostuma a comptar, fins i tot en els casos que comparteix espai amb la cuina, amb un nombre variable de cadires, en alguns casos substituïdes per banquetes, diferents taules, arquimeses i algun tinell, bufet o armari de paret. En tots els casos es manifesta la sobrietat de l'equipament, essent el nombre de cadires la dada més significativa que marca les diferències en aquest sentit. La seva presència és escassa, excepte en el cas 6, que disposava de tretze cadires. Alguns quadres i cortinatges completen la decoració.

Als dormitoris principals trobem el llit, de vegades amb pilars i cortinatges, en contrast amb els llits del servei, més senzills. En l'alcova apareixen també els objectes més personals, el vestuari, peces d'aixovar (llençols, estovalles, tovalloles, etc.), alguna cadira, bancal, arquimesa o taula, diversos papers, llibres, algun quadre o imatge, i altra varietat d'objectes complementaris. La

7. En el cas 1, s'indica en l'inventari que el prevere vivia amb una neboda.

roba apareix desada en caixes o baguls, en absència d'armaris. També trobem a l'alcova els objectes de valor, com ara els joiells o els diners. Els altres dormitoris de la casa acostumen a contenir tan sols els llits, les escasses pertinences del servei i, sovint, una varietat d'estris força diversos, sobretot en els habitatges amb menys espais, obligats a aprofitar totes les cambres. La distribució de molts dels objectes dins les llars, molt allunyada dels nostres usos actuals, sorprèn per la sensació de desordre i manca de racionalitat que produeix a l'observador contemporani.

Les cuines contenen els estris propis de cuinar i la vaixel·la. Aquest espai es complementaria amb d'altres destinats a serveis, com ara el celler, el rebost i el pastador, en el cas dels habitacles més espaiosos. El parament de la cuina es compon dels diferents objectes per a cuinar (olles, cassoles, paelles, asts), com també d'una diversitat de recipients i altres elements complementaris, normalment de terrissa, aram o ferro. La pastera per a la elaboració casolana del pa, a la mateixa cuina o en un altre espai específic, és un element present en totes les llars.

La vaixel·la, generalment de terrissa, també forma part del parament de la cuina. Per al mateix període, i en els grups socials més privilegiats, acostuma a haver-hi una vaixel·la de pisa o d'estany, més refinada, juntament amb la terrissa, d'ús diari o destinada als servents, i també vaixel·les de plata, per a les ocasions de més lluïment social. Excepte alguna peça molt concreta, sense significació dins el conjunt, aquest cas no es dona respecte dels preveres. No apareixen en els inventaris de la mostra vaixel·les de plata, i només trobem alguna peça de pisa i, en els casos 3 i 4, algun plat d'estany. Cal assenyalar també és que força infreqüent en aquest període la presència d'un espai destinat exclusivament a menjador; en cap dels documents que componen aquesta mostra se'n ressenya algun.

Respecte de l'alimentació, els inventaris *post mortem* ressenyen una quantitat i varietat molt limitada de productes, donada la naturalesa d'aquesta documentació⁸ i les dificultats de conservació dels aliments frescos en l'època. Així, doncs, només trobem ressenyats aquells productes que permeten d'ésser conservats llargament, i encara en molt poca quantitat. En els inventaris estudiats apareix tan sols el bacó salat, el llard dolç i algunes taronges i nous confitades.

8. L'inventari *post mortem* podia realitzar-se fins a dos mesos després de la mort del subjecte, la qual cosa fa impossible que hi puguin aparèixer ressenyats aliments frescos.

El vi, juntament amb el pa (representat indirectament en els inventaris per les pasteres) i la carn (producte difícil d'obtenir pels grups socials més modestos i que en els inventaris apareix referida en la presència d'asts de rostitir), constituïa una de les bases de l'alimentació quotidiana del període. El nombre de bótes i d'altres recipients que es ressenyen en els inventaris és un bon indicador de les reserves de vi a les llars. Els preveres, segons els documents estudiats, no posseïen una quantitat important de recipients que ens pugui fer suposar que comptessin amb reserves significatives de vi; més aviat se situarien en un nivell equiparable al dels grups socials més baixos, compostos per mienestrals, pagesos i hortolans.

Pel que fa al vestuari, en els inventaris del període apareix una notable varietat de peces de vestir. El cas dels preveres, però, és diferent, donada l'especificitat de la seva funció social. Mentre que en els altres grups socials les diferències de quantitat i varietat de peces de vestir vénendonades pel nivell econòmic dels individus, els capellans disposen d'un vestuari específic diferenciat. Encara que en els inventaris es ressenyen algunes peces comunes a tots els grups, com ara camises, gipons o sabates (un element aquest força escàs en l'època)⁹, el vestuari específic dels preveres incloïa tant els elements d'ús general, que els distingia de la resta de la societat, com ara la sotana, el manteu, l'almuça o el barret de capellà, com aquells utilitzats per a la celebració de la missa, com és la casulla, l'estola o el maniple.

Una de les informacions més interessants que ens proporcionen els inventaris *post mortem* és la referida als objectes de significació cultural. En el marc de la sobrietat generalitzada que distingeix els habitatges dels preveres estudiats, la presència de guarniments pictòrics és força escassa. En el total dels sis inventaris tan sols es ressenyen quadres en dos d'ells (casos 3 i 4). En un dels casos (el 4), el prevere tenia un sol quadre, que representava Nostre Senyor amb sant Jeroni i sant Francesc. En l'altre cas apareixen set quadres; de cinc d'ells no s'especifiquen les imatges representades; dels altres dos, l'un era la imatge de la Magdalena i l'altre la de l'Ecce Homo. En un tercer inventari (cas 1) se'ns informa de la presència d'un retaule de Nostra Senyora dels Dolors.

Són quatre els habitatges que contenien imatges religioses, en tots els casos representacions de Crist (inventaris 1, 2, 3 i 4). En una de les cases (cas 4),

9. JOSEP M. TORRAS I RIBÉ, *Curtidores i tenerías en Catalunya: organización de un oficio pre-industrial (Siglos XIV-XIX)*, Vic 1991, 47.

a més, trobem la figura d'un jesuset amb dos àngels, fet de terra cuita. En les representacions pictòriques i en les figures de l'època, segons es desprèn de l'estudi d'inventaris del mateix període referits a tot l'espectre social, la temàtica religiosa és la predominant, amb una gran diferència sobre altres temes com ara retrats, paisatges, etc. Això ens manifesta la importància de la religiositat, que impregnava la vida de la Barcelona de l'època moderna; així, sembla clar que en els grups socials més modestos no s'ha de considerar la presència de quadres i figures des d'una perspectiva ornamental, sinó que cal considerar-los des del punt de vista de la religiositat. És en els grups situats al capdamunt de la piràmide social on trobarem un nombre molt elevat de quadres, disposats generalment en sales ricament moblades i decorades, com a símbol de prestigi social, essent també en aquests grups on trobarem una major varietat temàtica.

La presència de llibres en els inventaris és un bon indicador del nivell cultural dels individus, i les temàtiques de les obres que componen les biblioteques manifesten els seus interessos culturals. Ara bé, cal tenir en compte que els llibres eren uns objectes cars en aquell període i que no estaven a l'abast de tothom. Així, doncs, cal considerar les diferents possibilitats econòmiques dels individus; la no presència de llibres en un inventari no vol dir necessàriament que la persona en qüestió manqués de formació cultural, o que no manifestés aquesta mena d'inquietuds. El nivell econòmic marca, doncs, les possibilitats d'adquirir uns béns que no són imprescindibles per a la subsistència més bàsica. En el cas dels preveres estudiats, apareixen llibres en quatre dels sis casos, la qual cosa ens parla d'un grup amb un nivell cultural sòlid, i de la seva disponibilitat per a adquirir aquests béns que, en no tenir un paper de lluïment social tan clar com ara els quadres o els cortinatges, ens informen clarament dels seus interessos en l'àmbit cultural.

Deixant de banda els diferents llibres de comptes, que no són significatius en aquest apartat, les biblioteques ressenyades en els inventaris analitzats són, en dos dels casos, relativament nombroses, sense arribar, però, als nivells de les dels grups més privilegiats. En un d'aquests inventaris (cas 2) es ressenyen vint-i-quatre llibres, i en l'altre (cas 4), se'n compten trenta-tres, més una quantitat indeterminada, indicada com "una sort de llibres". Aquesta indeterminació apareix en el tercer inventari que ressenya llibres (cas 5), mentre que en el quart document (cas 3) es parla de quatre llibres de temàtica religiosa.

Topem en aquest apartat amb un dels problemes que presenten els inventaris *post mortem* com a font per a l'estudi de la història; aquests documents, realitzats per tal de protegir els patrimonis de les persones i delimitar els continguts de les herències, ressenyen els béns materials en quant objectes. Així, pel que fa als llibres, moltes vegades es manifesta més l'interès pel valor material del volum, amb referències a l'enquadernació, la mida o els guarniments, que al títol de l'obra. En d'altres casos, tan sols s'indica la quantitat de volums. Així, doncs, en els inventaris que componen aquesta mostra, només trobem un cas en el qual es detallen els títols dels llibres. En dos dels altres casos, s'indica que es tracta de llibres religiosos, i en el darrer cas només s'especifica que es tracta de llibres nous (l'estat de l'objecte ressenyat se sol indicar en els inventaris, donada la seva incidència en el valor econòmic de l'objecte). L'inventari que presenta una biblioteca més important (cas 2) manifesta una total superioritat de les obres religioses; així, es ressenya un breviarí, una Bíblia "en vulgar", un missal, un nou testament, i un seguit de tractats de teologia, llibres de sermons, de confessors, de casos de consciència, etc. Destaca entre tots els volums el que porta per títol *Sentencias electas de Demosthenes i Cicero*. Tal com succeeix en d'altres grups, com ara els notaris i els doctors en drets, les biblioteques dels preveres tenen una relació directa amb la seva funció social.

Un altre signe que ens parla de la sobrietat en les formes de vida dels preveres és la pràctica absència de joiells. Només en un dels casos (el 4) apareix un anell d'or. Els objectes de plata també són molt escassos; es limiten a un calze i, en tres dels casos, a culleres (dues en el cas 4, sis en el cas 2 i set en el cas 6, respectivament). Tal com s'aprecia també en els inventaris *post mortem* de menestrals, les culleres no tenen una utilitat pràctica, doncs es ressenyen generalment a l'alcova de la casa, juntament amb altres objectes de valor. Aquests coberts, ja que, tenen importància respecte del seu material, i s'han de calibrar en paràmetres de reserves de riquesa. Així, les culleres de plata són objectes que apareixen sovint com a penyora de préstecs monetaris.

Pel que fa als béns immobles, tan sols en un dels casos estudiats (cas 2) trobem la presència de diners, en concret 262 lliures, dipositades a la taula de la ciutat. En un altre cas (el 3) es ressenya un deute, encara que sense especificar-ne la quantitat. Dos dels preveres posseïen cases, a part de la que habitaven, en concret a Pons (cas 3) i a Girona (cas 4). Trobem aquí uns nexes

clars entre els diferents individus i unes zones geogràfiques concretes, que poden estar relacionades amb el seu lloc de procedència, fet també palès en el cas de les rendes que percebien. Tres dels preveres eren propietaris de censals oviolaris, que els aportaven unes rendes de 128 lliures en el cas 2, 25 lliures i 10 sous en el cas 4 i 170 lliures en l'inventari que ressenya un major nombre de rendes, en el cas 6. Un estudi més acurat permetria d'establir els vincles que lligaven els preveres amb les àrees geogràfiques en les quals es concreten els seus béns immobles, els grups socials als quals compraven els censals o violaris (en els inventaris de la mostra, en els casos que els venedors especifiquen, hi destaquen els pagesos), i la periodicitat en el cobrament, en relació al rendisme (petites rendes repartides al llarg de l'any), o a una dinàmica reinversionista (concentració dels cobraments en un termini determinat).

Els inventaris *post mortem* ens proporcionen també la llista d'un seguit d'objectes de difícil encasellament en algun grup temàtic concret i que, precisament per la seva especificitat, presenten un especial interès en l'estudi de l'àmbit quotidià de les persones. Així, en dos dels casos trobem gàbies d'ocells (en un dels mateixos s'especifica que són gàbies de canaris). Un d'ells (cas 4) tenia a l'entrada de la casa "quatrecentes o cincents rajoles valencianes" usades, la presència de les quals ens permetria de fer diferents suposicions per tal d'explicar l'estranyesa de la seva presència. Destaca també per la seva raresa, ja que la seva presència en els inventaris *post mortem*, fins i tot en els del final del segle XVII pertanyents als grups privilegiats, és escassíssima: la referència a un rellotge (cas 4), del qual s'indica que és de mida petita tamany i que té "desbaratat lo despertador".

També és interessant mesurar la possessió d'armes per part dels preveres. En aquests inventaris no ha aparegut cap arma de foc. En els tres documents en què trobem armes (casos 1, 3 i 4), aquestes són del tipus que podríem denominar de representació, i la seva utilitat pràctica ens sembla força inversemblant. Així apareixen llances, alabardes i rodelles. També en dos d'aquests casos (1 i 4) trobem espases, complementades en un d'ells (cas 4) per dues dagues i un ganivet.

Podem concloure que el grup dels preveres barcelonins, en el tombant del segle XVI al XVII, no ens apareix, a la llum de la mostra estudiada, com a

homogeni respecte del nivell de vida que sembla despendre's dels béns que van deixar en morir. En general, però, apareix com un grup amb un nivell de vida confortable, disposant de tot allò que és més necessari, encara que sense luxes ni signes d'ostentació. La presència de llibres ens fa pensar en un nivell cultural elevat, sobretot en comparació amb la imatge que tenim del capellà rural, pobre i inculte. La presència d'aquests béns culturals i el parament de la casa en general remet a unes possibilitats econòmiques per sobre dels nivells de subsistència, i que es recolzen en més de la meitat dels casos en propietats immobles, ja sigui la pròpia casa o d'altres, o el cobrament de pensions. Malgrat això, la imatge que ens ofereixen els inventaris *post mortem* dels preveres barcelonins del període, és la d'una manera de viure confortable, però sòbria i austera, en consonància amb la dignitat que havia de representar aquest grup social.

